

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-59>

УДК 657.1:330.101.541:622

ЕВОЛЮЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ ПАРАДИГМ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМ ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

EVOLUTION OF ACCOUNTING-ANALYTICAL PARADIGMS IN THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING SYSTEMS FOR EXTRACTIVE INDUSTRY ENTERPRISES

Семчишин Андрій Ігорович

аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0612-1497>

Semchyshyn Andrii

Ivan Franko National University of Lviv

Стаття присвячена еволюції обліково-аналітичних парадигм у формуванні систем оцінки фінансового стану підприємств видобувної промисловості. Проаналізовано поступовий перехід від класичної статичної парадигми, орієнтованої на контроль виконання планів і нормативів, до динамічної, інформаційно-технологічної, інституційної, стратегічної та природничо-орієнтованої парадигм. Показано, що сучасний економічний аналіз фінансового стану стає мультипарадигмальною системою, інтегруючи фінансові та нефінансові показники, оцінюючи довгострокові інвестиційні цикли, ризики видобутку, ресурсні обмеження та регуляторний вплив. Наукова новизна полягає у формуванні концептуальної моделі аналізу, що дозволяє підвищити прогностичну цінність оцінки та обґрунтувати управлінські і стратегічні рішення підприємств добувної галузі в умовах невідомості та високих ризиків.

Ключові слова: обліково-аналітична парадигма; еволюція бухгалтерського обліку; теорія бухгалтерського обліку; система обліку підприємства; економічний аналіз; обліково-аналітичне забезпечення; методологія обліку; видобувна промисловість; підприємства видобувної галузі; інформаційне забезпечення управління.

The article is dedicated to the evolution of accounting and analytical paradigms in the development of financial condition assessment systems for extractive industry enterprises. The study analyzes the gradual transition from the classical static paradigm, focused primarily on monitoring compliance with plans, standards, and reporting requirements, to dynamic, information-technological, institutional, strategic, and nature-oriented paradigms. It is shown that contemporary financial analysis has become a multiparadigmatic system, integrating both financial and non-financial indicators, considering long-term investment cycles, production risks, resource limitations, and regulatory influences. The research highlights the role of information-technological paradigms in enabling continuous monitoring, automated processing of accounting and operational data, and the application of advanced analytical tools, thereby increasing the efficiency and timeliness of management decisions. Institutional paradigms emphasize the interaction of enterprises with state authorities, investors, and other stakeholders, ensuring transparency, regulatory compliance, and social accountability, which is particularly relevant for resource-based industries. Strategic paradigms focus on long-term sustainability, risk assessment, scenario forecasting, and the alignment of financial analysis with enterprise strategic goals. Nature-oriented paradigms address the interconnection between financial performance and resource usage, environmental obligations, and sustainable development principles, integrating environmental and economic indicators into the evaluation of enterprise financial condition. The scientific novelty of the study lies in the conceptualization of a comprehensive multiparadigmatic model for financial analysis that simultaneously addresses managerial, strategic, institutional, and environmental dimensions. The proposed approach enhances the prognostic value of financial assessments, supports informed decision-making, and contributes to the optimization of accounting and analytical systems in extractive industries operating under conditions of high uncertainty and significant operational, financial, and ecological risks. The findings are relevant for scholars, practitioners, and regulators seeking to improve the reliability, efficiency, and strategic relevance of enterprise financial analysis in complex and resource-intensive sectors.

Keywords: accounting and analytical paradigm, evolution of accounting, accounting theory, enterprise accounting system, economic analysis, accounting and analytical support, accounting methodology, extractive industry, extractive industry enterprises, management information support.

Постановка проблеми. Проблема сучасних досліджень у сфері обліку та економічного аналізу полягає у недостатньому врахуванні галузевої специфіки підприємств видобувної промисловості при формуванні та оцінці обліково-аналітичних парадигм. Існуючі концепції та методики переважно узагальнені, що зменшує їхню практичну ефективність для ресурсних підприємств, які характеризуються довгостроковими інвестиційними циклами, високою капіталомісткістю, залежністю результатів від природно-ресурсних та технологічних факторів, а також підвищеними екологічними ризиками.

Актуальність теми дослідження. Традиційні підходи до організації бухгалтерського обліку історично формувалися в умовах стабільного виробництва та коротких операційних циклів, що обмежує їх ефективність для підприємств видобувної промисловості. Класична фінансова звітність не завжди дозволяє оцінити реальний фінансовий стан таких підприємств, адже значна частина витрат носить довгостроковий характер, а результати інвестиційних рішень проявляються із часовим лагом. Це підкреслює необхідність розширення обліково-аналітичного інструментарію та переосмислення ролі обліку в системі управління видобувними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних наукових дослідженнях процеси трансформації обліку та економічного аналізу дедалі частіше розглядаються крізь призму зміни обліково-аналітичних парадигм. Парадигмальний підхід дозволяє пояснити еволюцію методів обліку й аналізу, а також глибинні зміни у розумінні цілей, функцій та інформаційних можливостей облікових систем. Для видобувної промисловості це має особливе значення, оскільки саме в цій галузі найбільш чітко проявляються обмеження суто фінансового підходу до оцінки результатів діяльності та фінансового стану підприємств.

У науковій літературі питання розвитку обліково-аналітичних парадигм досліджували такі вчені, як Т. Кун, Р. Бол, Р. Ватс, Ф. Бутинець, М. Пушкар, В. Швець, В. Сопко, С. Головацький, Я. Кузьмінський, Р. Бруханський, Ю. Біла, О. Вакун. Їхні роботи охоплюють теоретичні основи обліку, методологію економічного аналізу, а також проблеми адаптації облікових систем до специфіки капіталомістких і довгострокових виробництв, до яких належить видобувна промисловість.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Багато досліджень, проте,

концентруються на загальнотеоретичних аспектах парадигмального підходу або окремих методичних елементах обліку, не враховуючи повною мірою галуzeву специфіку та взаємозв'язок між різними обліково-аналітичними підходами, що створює поле для подальшого системного аналізу в контексті видобувної промисловості.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є вивчення еволюції обліково-аналітичних парадигм та визначення їх впливу на формування сучасних систем обліку підприємств видобувної промисловості. Досягнення цієї мети передбачає аналіз поняття парадигми в контексті облікових досліджень, виявлення особливостей формування обліково-аналітичних підходів у видобувній галузі, а також узагальнення сучасних тенденцій розвитку облікових систем як результату поєднання різних парадигм.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є система обліку та економічного аналізу підприємств видобувної промисловості, а також процеси формування та трансформації обліково-аналітичних парадигм, які визначають методологічні підходи до збору, обробки та використання інформації для управлінських рішень у галузі.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є обліково-аналітичні парадигми та методи їх застосування в системах бухгалтерського обліку та економічного аналізу на підприємствах видобувної промисловості. Дослідження зосереджується на еволюції цих парадигм, їх впливі на формування управлінської інформації та інтеграції різних підходів у практику обліку та аналізу результатів діяльності підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому пізнанні розвиток теорій і методів відбувається не лише шляхом їх поступового вдосконалення, а й через зміну домінуючих наукових уявлень і методологічних підходів. Такий характер еволюції наукового знання був концептуалізований у теорії наукових парадигм, сформульованій Томасом Куном, згідно з якою парадигма визначає сукупність усталених теоретичних положень, методів дослідження та способів інтерпретації результатів, що визнаються науковою спільнотою на певному етапі її розвитку [1]. Зміна парадигм зумовлюється накопиченням наукових суперечностей, розширенням емпіричної бази та трансформацією соціально-економічних умов, у межах яких функціонує наука.

У прикладних економічних дослідженнях парадигмальний підхід набуває особливого значення, оскільки економічна наука тісно пов'язана з практикою господарювання та системою управління підприємствами. Еволюція економічних умов, ускладнення фінансових відносин, глобалізаційні процеси та розвиток інформаційних технологій обумовлюють перегляд традиційних підходів до аналізу економічних явищ і процесів. У цьому контексті економічний аналіз фінансового стану підприємств виступає як динамічна науково-практична система, що змінюється відповідно до нових вимог управління та інформаційних потреб користувачів.

Застосування парадигмального підходу дозволяє розглядати розвиток економічного аналізу фінансового стану не як сукупність окремих методик, а як послідовну зміну домінуючих концептуальних моделей – від статичних і нормативно-орієнтованих до комплексних, прогностичних та стратегічно спрямованих. Саме в межах такої логіки доцільно аналізувати трансформацію підходів до оцінки фінансового стану підприємств, у тому числі з урахуванням галузевої специфіки діяльності, що особливо актуально для підприємств видобувної промисловості [2].

Розвиток економічного аналізу фінансового стану підприємств є відображенням глибоких трансформацій економічної науки, управлінських концепцій та інформаційних можливостей суспільства. Зміна умов господарювання, ускладнення фінансових відносин, глобалізація ринків і цифровізація бізнес-процесів зумовили еволюцію підходів до аналізу фінансового стану – від суто описових і контрольних до комплексних, прогностичних та стратегічно орієнтованих.

Початкові підходи до економічного аналізу фінансового стану ґрунтувалися на статичній парадигмі, в межах якої аналіз зводився до оцінки виконання планів, дотримання нормативів і фіксації фінансових результатів за звітний період. Фінансовий стан розглядався як наслідок минулих господарських операцій, а основними інструментами виступали коефіцієнтний аналіз, горизонтальні та вертикальні порівняння. Такий підхід був достатнім за умов відносної стабільності економічного середовища, проте виявив свою обмеженість у ситуації зростання ризиків і невизначеності.

У практиці підприємств видобувної промисловості застосування цього підходу проявлялося в аналізі собівартості видобутку корисних копалин, виконання планових обся-

гів видобутку та дотримання встановлених нормативів витрат на одиницю продукції. Оцінка фінансового стану здійснювалася на основі звітних даних балансу та фінансових результатів без урахування геологічних ризиків, коливань якості сировини чи змін у рівні виснаженості родовищ. Такий підхід був достатнім за умов відносної стабільності економічного середовища, проте виявив свою обмеженість у ситуації зростання ризиків і невизначеності, характерних для сучасної діяльності підприємств добувної галузі.

Подальший розвиток аналітичної науки зумовив формування динамічної парадигми економічного аналізу, у межах якої фінансовий стан почав оцінюватися як процес, що змінюється в часі під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. У фокусі досліджень опинилися грошові потоки, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність у взаємозв'язку з операційною та інвестиційною діяльністю.

Для підприємств видобувної промисловості це означало перехід від одноразової оцінки результатів до аналізу динаміки грошових потоків протягом усього життєвого циклу родовища, з урахуванням фаз геологорозвідки, освоєння, промислового видобутку та закриття об'єкта. Фінансова стійкість таких підприємств почала оцінюватися з урахуванням значних первинних капіталовкладень, нерівномірності надходжень коштів та довгострокового характеру інвестиційних проєктів. Аналіз поступово набував управлінського характеру, орієнтуючись не лише на констатацію фактів, а й на обґрунтування управлінських рішень.

Суттєвий вплив на трансформацію економічного аналізу мала інформаційно-технологічна парадигма, що сформувалася внаслідок упровадження цифрових технологій, автоматизованих обліково-аналітичних систем і великих масивів даних. Використання сучасних програмних продуктів дало змогу здійснювати перманентний моніторинг фінансового стану, оперативно обробляти інформацію та застосовувати складні методи аналізу.

На підприємствах видобувної промисловості реалізація цього підходу пов'язана з інтеграцією фінансових даних із виробничими та геологічними показниками, зокрема обсягами видобутку, якісними характеристиками корисних копалин, рівнем втрат і техногенних ризиків. Цифрові обліково-аналітичні системи дають змогу в режимі реального часу оцінювати вплив змін кон'юнктури ринку, коливань світових цін на сировину та зростання енер-

говитрат на фінансову стійкість підприємства. У цих умовах фінансовий аналіз поступово перетворюється на безперервний процес, інтегрований у систему управління підприємством [6].

Водночас розвиток інституційної економіки сприяв формуванню інституційної парадигми економічного аналізу, у межах якої фінансовий стан підприємства розглядається не лише як результат його внутрішньої діяльності, а як відображення взаємодії з державою, фінансовими інститутами, інвесторами та суспільством загалом. Аналітична інформація в цьому контексті виконує не лише управлінську, а й соціально-економічну функцію, забезпечуючи прозорість, довіру та обґрунтування регуляторних рішень.

Для підприємств видобувної промисловості такий підхід проявляється в аналізі фінансового стану з урахуванням податкового навантаження, рентних платежів за користування надрами, виконання ліцензійних умов та екологічних зобов'язань. Фінансові показники використовуються як інформаційна база для державного регулювання галузі, оцінки інвестиційної привабливості родовищ, а також для обґрунтування соціальної відповідальності підприємств перед територіальними громадами. У межах інституційної парадигми економічний аналіз набуває рис публічного інструменту, що забезпечує баланс інтересів бізнесу, держави та суспільства.

Подальше ускладнення бізнес-середовища зумовило розвиток стратегічної парадигми економічного аналізу, в межах якої фінансовий стан оцінюється з позицій довгострокової життєздатності підприємства. Аналіз орієнтується на врахування факторів зовнішнього середовища, оцінку ризиків, прогнозування сценаріїв розвитку та визначення фінансових можливостей реалізації стратегічних цілей.

Для підприємств видобувної промисловості стратегічний аналіз фінансового стану пов'язаний з оцінкою строків вичерпання запасів родовищ, доцільності інвестування в геологорозвідку нових ділянок, впливу світових цін на сировинні ресурси та змін екологічного й регуляторного законодавства. Фінансові показники аналізуються у взаємозв'язку з рівнем технологічного розвитку, екологічними ризиками, соціальними зобов'язаннями та можливостями диверсифікації діяльності. У цьому аспекті фінансовий аналіз виходить за межі традиційної фінансо-

вої звітності та інтегрується з нефінансовими показниками.

Особливого значення в сучасних умовах набуває природничо-орієнтована парадигма економічного аналізу, актуальна насамперед для підприємств добувної промисловості. У межах цього підходу фінансовий стан підприємства розглядається у взаємозв'язку з використанням природно-ресурсного потенціалу, екологічними обмеженнями та принципами сталого розвитку.

Для видобувної галузі це означає включення до аналітичних моделей показників виснаженості запасів корисних копалин, витрат на рекультивацию земель, екологічні платежі та інвестиції в природоохоронні заходи. Оцінка фінансового стану доповнюється аналізом ефективності використання надр, рівня втрат при видобутку, енергоємності виробництва та впливу екологічних ризиків на майбутні грошові потоки. Традиційні фінансові показники доповнюються оцінкою екологічних витрат, ефективності використання ресурсів та довгострокових наслідків господарської діяльності [7].

Висновки. Таким чином, сучасний економічний аналіз фінансового стану підприємств доцільно розглядати як мультипарадигмальну систему, що поєднує елементи інформаційно-технологічного, інституційного, стратегічного та природничого підходів. Для підприємств видобувної промисловості така інтеграція є особливо важливою, оскільки дозволяє одночасно враховувати специфіку довгострокових інвестиційних циклів, ресурсну обмеженість, екологічні зобов'язання, регуляторний вплив та волатильність зовнішнього середовища.

Саме така інтеграція створює методологічне підґрунтя для адекватної оцінки фінансового стану підприємств в умовах невідомості, високих ризиків і трансформації економічних процесів. Мультипарадигмальний підхід дозволяє розширити аналітичні можливості фінансового аналізу, підвищити його прогностичну цінність та забезпечити узгодженість фінансових рішень із стратегічними, інституційними та екологічними пріоритетами розвитку підприємств. Для видобувної промисловості це означає перехід від фрагментарної оцінки фінансових показників до цілісного аналізу фінансової стійкості з урахуванням життєвого циклу родовищ, ресурсної обмеженості, регуляторного впливу та довгострокових екологічних наслідків господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун ; пер. з англ. К. : Port-Royal, 2001. 228 с.
2. Біла, Ю. (2024). Парадигмальна концепція Т. Куна в обліковій науці. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 330(3), 59-63. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-8>
3. Вакун О. Парадигма стратегічного обліку / Оксана Вакун, Наталія Зарудна, Тетяна Фурса // Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ, 2020. Том 6. № 67. С. 67–78.
4. Назарова, І. "Облікова парадигма в умовах застосування електронних інформаційних технологій". *Вісник Економіки*, no. 2, July 2023, pp. 103-18, <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.103>.
5. Розвиток теоретико-методологічних засад обліку, аналізу, контролю і аудиту : монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. А.А. Пилипенка та к.е.н., проф. Г.Ф. Азаренкова. Х. : ФОП Александрова К.М. ; ВД «ІНЖЕК», 2012. 640 с
6. Кір'ян, С. М., & Радченко, О. Д. (2022). Вплив цифровізації економіки на розвиток облікової мультипарадигми для цілей фінансового аналізу. *Technology Audit and Production Reserves*, 3(4(65)), 11–19. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.261323>
7. Корягін М. В., Куцик П. О. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в умовах сталого розвитку економіки // *Торгівля, підприємництво, комерція*. 2022. Вип. 29. С. 54–62.

REFERENCES:

1. Kuhn T. (2001) *Struktura naukovykh revoliutsii* [The Structure of Scientific Revolutions]. Kyiv: Port-Royal, 228 p. (in Ukrainian)
2. Bila Y. (2024) *Paradymalna kontsepsiia T. Kuna v oblikovii nauksi* [T. Kuhn's Paradigmatic Concept in Accounting Science]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, vol. 330(3), pp. 59–63. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-8>
3. Vakun O., Zarudna N., & Fursa T. (2020) *Paradigma stratehichnoho obliku* [Strategic Accounting Paradigm]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 6(67), pp. 67–78.
4. Nazarova I. (2023) *Oblikova paradigma v umovakh zastosuvannia elektronnykh informatsiinykh tekhnolohii* [Accounting Paradigm under the Conditions of Electronic Information Technologies]. *Visnyk Ekonomiky*, no. 2, pp. 103–118. <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.103>
5. Pylypenko A. A., & Azarenkova H. F. (Eds.) (2012) *Rozvytok teoretyko-metodolohichnykh zasad obliku, analizu, kontroliu i audytu* [Development of Theoretical and Methodological Principles of Accounting, Analysis, Control, and Audit]. Kharkiv: FOP Aleksandrova K.M.; VD "ІNZHEK", 640 p. (in Ukrainian)
6. Kir'ian S. M., & Radchenko O. D. (2022) *Vplyv tsyfrovizatsii ekonomiky na rozvytok oblikovoi multiparadymy dlia tsilei finansovoho analizu* [The Influence of Digitalization on the Development of Accounting Multiparadigm for Financial Analysis Purposes]. *Technology Audit and Production Reserves*, vol. 3(4(65)), pp. 11–19. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.261323>
7. Koriahin M. V., & Kutsyk P. O. (2022) *Kontsepsiia rozvytku bukhhalterskoho obliku v umovakh staloho rozvytku ekonomiky* [The Concept of Accounting Development under Sustainable Economic Growth Conditions]. *Torhivlia, pidpriemnytstvo, komertsiiia*, no. 29, pp. 54–62.

Дата надходження статті: 15.02.2026

Дата прийняття статті: 28.02.2026

Дата публікації статті: 09.03.2026